

Bizkarreko zama (Ipuina)

Ibai-ertz

Eufrasio Iturrietak eskua pasatu zuen, sudurtzuloak ongi irekita, ezpainenetan geldituriko listua kentzearren. Xinko txakurra usnaka zebilen latoizko tomate kaxan.

Añarbe herriko eskolakumeak harrika egiten zioten, maiz, txakur argal, erkin, milingari. Larrene zubiko zumetan arratoi-harrapaketan jardun ohi zuen. Ale bakaneko Xinko ñañoarroari zenbat harri ez zioten jautiki herriko mutikoek! Xinkok, gauero, etxe-atariletako zabor-kaxak, jaki-hondarrak, sukalde hondoetako leiho-ertzak uzkur miatu ohi zituen, zerbait jangarria aurkitzeko ustetan. Txakurra itsusia zen. Ilea bakan edukitzeaz gain, isatsa, asto batek hozkatuta, mozturik zeukan.

Eufrasio, otartetik aterata, tomate-xerra meheak ematen zizkion, noiz-noliz, txakurrari. Xinko, gehienetan, arkakusoak harraipatzen egon ohi zen nagusiaren ondoan.

Eufrasio eskale herrenari, Ubillos baserrian, ostegunetan, Ximona txorizo-muturra, aza hostoan bilduta, eman ohi zion. Xinkok, adi egon arren, ez zuen jasotzen txorizo-azalik ere nagusiaren eskuetatik.

Ardoa, bai, ardoa botilatik esku-ahurrera botatzen zion, animalia gosearen malura alkoholaren bozkarioz, nola-hala, engaina zezan. Xinko, nagusiaren ahurra miazkatzean, alegeragoa bihurtzen zen une batzuetarako.

Udazkenetan gaztain-aleak ez zitzaizkion inoiz faltatzen Eufrasio eskalari, eta Xinkok, ere parte zuen oturuntza hartan. Gaztainak jan

ondoren, Xinkok, berriro, arkakusoak ehizatzen jarri ohi zen, hortzak sabelpeko lletan zehazki sartuz.

Ilunabarreko Itzalak erortzear zeudela, jaxinto agoazila eskalea zegoen tokira azaldu zen. Une hartan, kasu, ziztu bizian auto nabar bat igaro zen, kea zeriola. Euria egin berria zelarik, potxingoetako urez sano zipristinduta gelditu ziren Eufrasio eta Xinko txakurra.

- Mekauen! Alu zikinal –oihu haserre Eufrasio, galtzetako ur-orbanak eskuz astintzen zituelarik.
- Kontu handiagoz ibili beharrean zaude maltzurki –agoazilak Eufrasiori paper zimurtu bat luzatzen ziola.
- Zertara zatoz gaurkoan? –erantzun zion Eufrasio etsipenezko soa botaz udaletxeko agenteari.

Une hartantxe txori-talde galanta iritsi zen errekatik makaletara, eta zalapartatsu gelditu abarretan. Eguzkiaren azken izpiak gorri eta ubel erortzen ziren uretara.

Xinkok muturra sartu zuen Malkarreta errekan, eta inguruko ur-ispiluak (oskorriren koloretan zikinduak) sabelera, bozkarioz eta oparo, murgildu.

- Xinko, ez ezak hainbeste edan, bestela arratsaren gorriaz mozkortuko haiz.

Eta ondoren, doinu burlosoz eta zigarroa astiro piztuz, eskaleak maltekiro agoazilari:

- Zer katramila duzu gaurkoan nire aurka?

Agoazilak paper bat utzi zion eskuetan mespretxuzko aire batez. Eta gero.

- Adlerazi beharrik ez dago zergatik igaro beharko duzun gaua gartzelan. Barrenetxeko Balerianak atzo baratzeko tomateak ostu zenizkiola salatu digu.
- Nik tomateak ostu?
- Zuk, noski...! Ask! duzu hemen dioena irakurtzea –harrosko agoazilak, bekainetan erlemandoa bezain galanta zuen garatxoak igurtziz.
- Ni ez nintzen atzo Barrenetxetik igaro. Salaketa hori gezurra da, gaur goizean iritsi balinaz herrira. Beste eskalaren bat izanen zen.

- Ez, Añarbeko herrian ibiltzen den ia eskale bakarra zeu zara —agoazilak oraingoan oinpetan zuen harri-mokorra bortizki kolpatzen zuela-. Zaude isilik. Tira, paraje hauetako lapur bakarra zeu zara.

Eufrasio odol-bizitan jarri zen agozilarena entzutean, zigarroa amorrazioz lurrera jaurtikiz. Xinko ohartu zen agoazilak nagusiarl iralnen bat edo ezbeharrezkoren bat esan ziola, eta hortzak erakutsi zizkion.

Agoazilak, ordea, supitoan eskua jaso zion txakur txaldan-malapartatuari. Xinkok belarriak makurtu zituen.

- Paper hau alkateak sinatua duzu. Nirekin udaletxepeko itzalera etorri beharrean zaude.

Xinkok zaunkari ekin zion, nahiz eta bere zaunkak aski lerdo eta etenak izan.

- Isilik egon hadi, txakur leloa, bestela bizkarrezurra okertuko diat eta!

Eufrasioek gerrian sokaz loturiko fraka lasak altxatu zituen, eta solaskidearen erretolikari erantzun;

- Kontu gehiago diozunarekin. Ni ez naiz lapurra, gizabidezko pertsona baino.
- Gura duzuna esan, baina nirekin etorri beharrean zaude, agentea naizelako.
- Zu agentea...? Bai, nik bezala, tripazorriak dituen agentea...
- Errespetu gehiago nirekin. Alkatearen ondorengoa nauzu. Niri ere fijo obeditu behar zait.
- Tira... Zu eta alkatea zoazte protrojorrara, koño!

Beste txori-saldo handia etorri zen inguruko haltzetara gaua lgarotzera. Hegada zalapartatsuen ondoren, paraje osoa isilik gelditu zen.

Eufrasioek ardo-botila astindu zuen, beste behin; eskaleak, zaka-zaka, edatean lurrera isuririko tantoetatik Xinkok ere bere partea izanen zuen.

- Hain harrosko jarri zarenez, ea, erakuts lezadazu zakutoan duzuna.

Zakutoak konkor berezia zuen... Auskalo, tomateak ez ezik, patata ostuak ere ezkuta zitzakeen bertan.

Agoazlari, ohartezean, Xinko zatak usnatzen hasi zitzaion. Txakurrak arratol baten hozkada ere zuen belarri ondoan, odolezko orbain tipia baillitza.

Eufraasiok eskuetako papera agoazlari Itzulliz:

- Esadazu agiriak dioena. Bi urte dira, gutienez, paperik ez dudala irakurtzen. Azkeneko gutun irakurria Joxepa emaztea Iruñeko ospitalean hil zela komunikatu zidatenekoa izan zen.
- Lehen ere adierazi dizut garbiro, alkatearen partetik, gaua gartzelan igaro beharrean zarela. Ez al duzu ulertzen?
- Ez. Zergatik salatzen nauten jakin nahi nuke, zehatz. Barrene txeko atsoaren salaketa gezur hutsa da.

Jaxinto Barberena Joankorena deitura zuen agoazila ukatu egiten zen paperean idatzia leitzera, gizajoak ez baitzekien irakurtzen.

- Alproja alena! Legea lege dela esan dizut! —agoazilak.

Ondoren, hontz baten ulua sei pago eta lau haritz zeuden basotoxoan entzun zen. Xinko txakurra Eufraasioren hanketan ezkutatu zen, bada-ezpada, bi gizonen artean zerbait deltoragarria gerta zitekeela eta.

- Orain hilabete bat esan nizun alkateak ez zinduela zubipean lo egiten ikusi nahi.
- Zergatik ez dit, horretaz, bere etxeko ezkaratzea aterpetzat uzten?
- Ez duzu guti eskatzen, ahogorri horreki Agintariel ez diezu inolako beglrunerik.
- Baliteke... —maltzurki eskale elbarrituak, makilazko hanka bideertzean apolatzen zuela.

Andresoro baserri parean bi izar piztu ziren, supitoan, ortzeari argizalolak ezarriz. Eufrasio udaletxeko gartzelan, zeru oskarbitsupean balna, epelago egonen zela pentsatzen hasi zen, okerragoen kontsolamendurako.

Eskaleak beste tragoska egin zuen botilatik. Xinkok, Eufraasioren hanka tartetik so, musajea botilarantz altxatu zuen, zinkurintxo apal batzuk ateraz.

- Nazkantea! Mozkorra! Ez nauzu hemen gau osoan zain egonen
—agoazilak erretxin, zangoaz bideko harri bat kolpatuz.
- Edaten ere debekatu behar al didazu? Zu al zara, ausaz, herriko
tabernaria?

Xinko txakurrak, berriro, hortzak erakutsi zizkion agoazilari.

- Nola? Mehatxuka jarraitzen al du txakur txankalapito honek?
Bere beldur naizela uste ote du?

Segidan agenteak ostiko galanta luzatu zion arratoin itxura zuen animalia gaisoari. Xinkok, ihes egin ordez, hortz ziurra sartu zion kolpean galtzetan, zarratada eginez.

- Arratoikumea! Xomorro nazkagarria! Oraintxe ikusiko duk nor
den Añarbeko agoazila... —Jaxintok, galtzarbean gorderiko maki-
la lodi-mozkotea ateraz, eta ongi apuntatuz, txakurra buruan
tinko jo zuen, hantxe bertan seko utziz.

Eufrasio Iturrieta eskaleak orduan:

- Astoal Xinko akabatu didazu, munduan ni bakarrik utziz. Ez
daukazu eskubiderik animalia era hain krudelean garbitzeko...

Eskale elbarrituaren begiak malkoz bete ziren, bihotzean malura sobera sentitzen baitzuen. Biziak aitzinerantz bakardadea eskainiko zion. Dударik gabe, Joxepa emaztea, itsututa, ospitalean hil zitzalotetik, Xinko zuen lagun bakarra Eufrasio. Joxepak ez zion semerik eman, medikuak haurdun zegoenean ebaketa baldarra egin ziolako. "Joxepa, semerik ez badidan eman ere, askatasuna ez zigun inor kenduko... Ze zoriona ilargia gauetan, haur-zotirik gabe, hire ondoan kontenplatzea!" esaten zion.

- Benga, alferrentzia! Zatoz nerekin! Txakur aluak merezi zuena hartu du! —agoazilak zakar eskale penatuari.
- Ez duzu eskubiderik zakurra horrela hiltzeko. Xinkok zarratada bat baino ez dizu egin.
- Zarratada bakarrik? Ikus ezazu galtzapetan dudan hozkada...
—Agoazilari odol-hari mehea zerion orkatilatik.

Eufrasio mendialdera so egin zuen, tristeziat. Xinko bere oinetan ziplo ikustea ezin zuen etsi. Egun hartatik gerora palratu beharko zuen bakardade zurrean zuen pentsamena. Xinko desagerturik zer eginen zuen bakarrik mundu eskergabe eta anker honetan?

Kolore urdin hotzezko ortzean beste izar bat piztu zen, Ollarri muino aldera.

Agoazilak, segidan, tenore zakarrez:

— Udaletxera bizkarrean eraman beharko nauzu. Zure txakurrak eginiko hozkadaz ezin naiteke oinez ibil. Makur zaitetz!

Eufraasiok betazalak ireki zituen harriduraz, eta hatzak errepasatu bizar metalikoetatik, laztanka gisa.

— Ez ezazu ez adituarena egin... Zaurituta nago.

— Ni makurtu? Daukadan hanka bakarra txit ahula dut, solnaren pisu guztia berak daramakidalako. Elbarria naiz.

— Berdin da, koño! Agindua ematen dizut, ez erregua. Ez ezazu ahantz herri honetan alkatearen hurrengoa ni naizela.

Eufraasiok eskumuturra pasatu zuen sudurpetik, eta Xinko txakurrari etsipenezko azken soa bota. "Txakur honek gizabidez lurperatzea ez al du merezi? Esan zion agoazilari. Xinkoren begi zabalduel gauaren ihintza bizi hobe baten promesetan zerorkien..."

Eufrasio, bide-ertzaren kontra ezarrita, makurtu egin zen Jaxinto agoazila bizkarrean zamatzearren. Agoazila zangalatraba bizkar konkorta jaso zuen.

Berrehun bat metro eginda, behekoak golkoari:

— Zer, ez al da ikusten orlandik herria?

— Ez, oraindik ez.

— Luzarloan eraman behar al zaitut asto moduan? Nire hezurrok pitzatuta daude?

— Noski, bide luzean.

— Mesedea eginda gero, gartzelan sartuko al nauzu herriko etxera allegatzean?

— Gartzelan, hain zuzen.

— Xinko txakurrari inork ez al dio lurrik emanen?

— Inork ez.

— Zuregatik mundu honetan bakarrik gelditu behar al dut?

— Bai, noski.

Behekoaren galderak eta golkoaren erantzun murrizak katean bezala zihoazen.

Ilargia lagunkide azaldu zen Altiturrietako borda ondoan. Ilargiaren argitara Eufrasioren begiek kalentura zuten Xinkoren herioa eta bideko zama gaitzegiak zitzaizkion.

Beste seihun bat metro ibilita, Eufrasiok bizkarrean zeramanari:

- Honezkero herritik hurbil egonen gara, ezta?
- Ez, oraindik ez.
- Nik ezin dut gehiago. Unatua, leher eginda nago, gizenegia zaudelako; gainera, zure oinek gaizki usaintzen dute.
- Ez ezazu hainbeste hitz egin.
- Zerria zara, zikinal
- Zuretzat okerrago –agoazilak doinu burlosoz.

Eskale gizajoa berealdiko esesak egiten hasi zen, bizkarreko zama eraman ezinez. Intant batez "Mando baten gañian Domingo Kanpaña, azpian dijoana mandoa dek baña, gainera ere badek azpikoa aña" bertsoaz oroitu zen. Bordaren ondotik igarotzean, asto bat atera zen zalapartatsu arrapaladan. "Ah, ni laguntzera baldin behator nolako mesedea! Pentsatu zuen. Astoa, ordea, ospa joan zen, eta orain basoa eta bide estratako harri zuriak soilik ikusten zituen.

- Lagun, ez al zintezke jaits ene bizkarretik, une batez, pattarra edateko? Oin makaloi indar apur bat eskaini nahi nieke...

Agoazilak goitik lehor:

- Inolaz ere ezi Mozkortzea legearen aurka dago.
- Ze kristo legearen kontral Ez naiz sekula mozkortu. Kemen pixka bat behar dut zuzen jarraitzeko.
- Zure eginkizuna orain ni udaletxera eramatea da –agoazilak maltzur.

Hontza orduantxe igaro zen uluak, algarak bailliran, bi bidalarien alboan botaz. Eufrasiok argi-xirrinta batzuk ikusi zituen herri aldera. Ezin zuen gehiago.

- Honezkero eliz dorrea ikusiko duzu, ezta? –galdera bizkarrean nekoso zeramanari.
- Ez, oraindik ez.
- Eta udaletxeko balkoi gainera erlojua?

- Ezta ere.
- Eta herriaren sarrera dagoen zubia?
- Gutxiago...

Dagoeneko, Xinkoren aurretik, Eufrasio eskaleak eduki zuen *Lixta* zakurra itoriko presa ondora hurbiltzen ari ziren biak. Arbillun zuen izena presa sakonak, Sasiola errotaren aldaparoa izanikoak. Eufrasio pentsatu zuen "Bizkarrean dudan alu honek, txakurra hila eta bizkarra hondatzeaz gain, gartzelan sartu nahi zidak... Orain diat aukera onena guztiaren ordainak eskatzeko".

Presako uretan ilargia dizdiz zegoen, Malkarreta errearen aza-lean bezala. Igel bat kantari hasi zen. Eufrasio *Lixta* zakur itoaren begiak ikusi bide zituen, oraindik, uretan. Kurioski, irripar geldo bat atera zitzaion ezpainenetan, nekearen akabera susmatuko bailuan.

- Zer? Orain ikusten al duzu elizako dorrea?
- Ez —erantzun murrizta golkoak.
- Eta udaletxeko erlojua?
- Ezta.
- Eta herriko zubia?
- Ezta ere...

Eskaleak, agoazilaren azken erantzuna jasotzeko astirik hartu gabe, bizkarra ezkerretara makurtu zuen, eta goiko zama presa sakonera zaku astuna baillitza bota erabat, agoazila ur beltzetan ezkututzen zela. Presaren sabelean gur-gur hotsa entzun zen istant labur batez. Igela isildu zen eta ilargiaren islada zazpi zatitan puskatu... Eufrasio gau hartan, behintzat, gartzelatik libratuko zen.